

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΕΡΤΣΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ
1935

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» — ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ. Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ἀλέξαντρος Πάλλης

Ἐπειτ' ἀπὸ τὸν Ἑφταλιώτη, ὁ Ψυχάρης. Κι' ἔπειτ' ἀπὸ τὸν Ψυχάρη, ὁ Πάλλης. Ἦ σεβαστή, ἢ μαχητική, ἢ ἀδιάλλακτη τριανδρία τοῦ δημοτικισμοῦ, πὺν ἔδινε τὰ μεγάλα συνθήματα στὸν ὠραιότερο καὶ σπουδαιότερο ἰσως πνευματικὸν ἀγῶνα τῆς νέας Ἑλλάδος, ἀνήκει πιά ὀλόκληρη στὴν ἱστορία. Ἄλλοι μπορεῖ νὰ ὑπηρετήσαν θετικώτερα τὴν ἰδέα, — μὲ τὰ ἔργα τους καὶ μὲ τὴν ἐπίδρασή τους. Αὐτοὶ οἱ τρεῖς ἔμειναν οἱ ἀρχηγοί, περισσότερο ἀπὸ σαράντα χρόνια, ἀρχηγοὶ μὲ πιστοὺς, μὲ φανατικούς, μὲ ἀφοσιωμένους ὁπαδοὺς. Πρόπερσι ἀκόμα, πὺν ἔκαμε ὁ Πάλλης τὸ τελευταῖο ταξίδι τοῦ στὴν Ἑλλάδα, ὕψωσε τὴ φωνή του καὶ μίλησε μὲ ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ μὲ ὅλη τὴ σοβαρότητα τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἦταν ὁ Πάλλης, πὺν παρακολουθοῦσε τὴν πνευματικὴ μας κίνηση, κ' ἔβλεπε τὴν ἐξέλιξη τῆς δημοτικῆς στὰ ἔργα τῶν νεωτέρων συγγραφέων, προπάντων στὰ πεζογραφήματά τους, ἀλλὰ δὲν ὑποχωροῦσε, δὲν ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὶς πεποιθήσεις του, δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ γιὰ συμβιβασμούς, γιὰ νέες κατευθύνσεις, γιὰ διαλλακτικώτερες λύσεις. Ἦ πίστη του στὴν ἀγνή δημοτικὴ ἔμενε ἀκλόνητη. Δυναμωμένη κι' ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι εἶχε μεγαλύτερη εὐθύνη ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ψυχάρη καὶ τοῦ Ἑφταλιώτη, ἔφτανε ὡς τὴν ὑπερβολή.

Λίγες ἡμέρες πρὶν φύγη πρόπερσι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ μὴν ξαναγυρῆσι πιά ποτέ, περάσαμε μαζί ἕνα ὀλόκληρο ἀπόγευμα. Μιλῆσαμε γιὰ ὅλα τὰ πράγματα καὶ, φυσικά, περισσότερο γιὰ τὴ λογοτεχνία μας. Μοῦ εἶπε πολλὰ κ' ἐνδιαφέροντα, γιὰ πρόσωπα καὶ ἐργασίες, γιὰ ὀμαδικὰ καὶ ἀτομικὰ προσπάθειες, γιὰ τὰ πνευματικὰ μας ἰδρύματα, ἰδιαίτερος γιὰ τὴν Ἀκαδημία καὶ τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο. Κ' ἐνῶ εἶχε διατυπώσει γνώμες πὺν θὰ σήκωναν φορτοῦνα στοὺς λογοτεχνικοὺς καὶ ἐπιστημονικοὺς κύκλους, δὲν μοῦ ἔβαλε παρὰ ἕνα μόνο ὄρο, ὅταν τοῦ ζήτησα τὴν ἄδεια νὰ δώσω στὴ δημοσιότητα τὴ συνομιλία μας: ὅ,τι εἶχε πῆ νὰ τὸ γράψω στὴ δημοτικὴ πὺν χρησιμοποιοῦσε, στὴ δική του, τὴν ὀρθόδοξη καὶ καθαρὴ δημοτικὴ πὺν δὲ γίνεται δεκτὴ οὔτε στίς πιὸ προοδευμένους ἐφημερίδες. Δὲν ἀνησυχοῦσε ἂν οἱ παρατηρήσεις του θὰ ἐνοχλοῦσαν φίλους ἢ ἐχθροὺς, ἂν θὰ φούντωναν παλιὰ πάθη, — ὁ μακαρίτης ὁ Μενάρδος δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὸ θυμὸ του κ' ἔπειτ' ἀπὸ λίγες ἡμέρες τοῦ ἀποκρίθηκε σὲ τόνο βίαιο. — ἂν θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος ν' ἀρχίσῃ συζητήσεις πὺν κουράζουν τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἡλικίας του, — εἶχε περάσει πιά τὰ ὀγδόντα. Ἐνα τὸν ἐνδιέφερε: πὺν θὰ τὰ γράφα ὅλ' αὐτά, ἢ καλύτερα ἂν θὰ ἔδινε τὸ ὕψος του, τὸ «ρωμέϊκο», μὲ τὶς δικές του λέξεις, μὲ τὴ δική του σύνταξη, μὲ τὸ δικό του παλμό.

Αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι καὶ τὸ χαρακτηριστικώτερο γνώρισμα σὲ ὅλη τὴν ἐργασία τοῦ Πάλλη. Εἴτε ἔγραφε τραγούδια, εἴτε μετέφραζε Ὀμηρο, εἴτε ἔδινε ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις, ἔμενε ὁ λογοτέχνης πὺν εἶχε διαμορφώσει δικούς του ἐκφραστικούς τρόπους, — ἐκφραστικούς τρόπους πὺν

εἶχαν πάντο τὴ βάση τους στὴ γλῶσσα καὶ στὴ σκέψη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ ἐρχόμενο τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας» θὰ εἶναι ἀφιερωμένο στὸν Ἀλέξαντρο Πάλλη. Κ' ἐκεῖ οἱ περισσότεροὶ τακτικοὶ συνεργάτες μας κι' ἄλλοι ἀκόμη θὰ ἐξετάσουν τὸ ἔργο του ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὰς του. Νομίζω ὅμως ὅτι σὲ ὅλες τὶς πλευρὰς, — καὶ τὸ ἔργο του εἶναι πολὺπλευρο, — εἶναι καθαρώτατο τὸ γνώρισμα πὺν σημείωσα: ὁ Πάλλης ἦταν ὁ λογοτέχνης πὺν ἀγωνίστηκε περισσότερο κι' ἀπὸ τὸν Ψυχάρη ἀκόμα γιὰ νὰ συλλάβῃ, νὰ δώσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ «ρωμέϊκο». Κ' ἰσως γι' αὐτὸ ἐργάστηκε τόσο καὶ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς. Τὴν ἐπικράτηση αὐτὴ τὴ θεωροῦσε ἀπαραίτητη προϋπόθεση, πρῶτο βῆμα πὺν θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε στὸ «ρωμέϊκο» ὕψος, στὴ «ρωμέϊκη» σκέψη, στὸ «ρωμέϊκο» τρόπο ζωῆς. Δὲν εἶναι ἢ στιγμὴ νὰ καθορίσουμε ὡς πὺν εἶχε δίκιο καὶ νὰ διατυπώσουμε ἀντιρρήσεις γιὰ μερικὰς ἀπαράδεκτες ὑπερβολὰς. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξαντρος Πάλλης ἦταν ἕνας ἀρχηγός, ὁ τελευταῖος ἀρχηγὸς τοῦ δημοτικισμοῦ. Κι' ὅλοι, φίλοι κ' ἀντίπαλοί του, ἔχουμε τὴν ὑποχρέωση νὰ σταθοῦμε μὲ σεβασμὸ μπροστὰ στὸ ἔργο του, ἕνα ἔργο ποικίλο πὺν ἐγινε μὲ ὑποδειγματικὴ πίστη κ' εὐσυνειδησία κι' ἄφησε ἐποχὴ στὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Ἦ «Θεία Κωμῳδία» καὶ οἱ σχολιασταὶ τῆς.

Ὁ κ. Ποριώτης, στὸ προηγούμενο τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας», ἀνάλαβε τὴν ὑπεράσπιση τοῦ κ. Καζαντζάκη καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνατρέψῃ τὶς παρατηρήσεις μου γιὰ τὴ μετάφραση τῆς «Θείας Κωμῳδίας» του. Δυστυχῶς, ἢ βία του καὶ τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον του δὲν τὸν ἀφήσανε νὰ προσέξῃ τὸ κύριο νόημα τοῦ κριτικοῦ μου σημειώματος καὶ τὸν ἐπαραπλανήσανε σχετικὰ μὲ τὴ σημασία μερικῶν λεπτομερειακῶν μου παρατηρήσεων. Γιατὶ ἐγὼ δὲν ἐζήτησα νὰ βρῶ μεταφραστικὰ λάθη τοῦ κ. Καζαντζάκη. Ἦν ἦταν αὐτὸς ὁ σκοπὸς μου, θὰ μποροῦσα νὰ παραθέσω στῆλες ὀλόκληρες καὶ πολὺ σοβαρότερα ἀπὸ κεῖνα πὺν ἀνάφερα. Καὶ τὸ σημειῶνω. Τὰ λάθη, λέω, πὺν ἀναφέρω δὲν εἶναι τὰ μόνα πὺν ὑπάρχουνε στὰ τρία πρῶτα ἄσματα. Κι' αὐτὸ τὸ ἐπιβεβαιώνει κι' ὁ κ. Ποριώτης μὲ τὰ νέα λάθη πὺν τοῦ σημειῶνει, καὶ πὺν πάλι δὲν εἶναι τὰ μόνα πὺν ὑπάρχουνε στὰ τρία πρῶτα ἄσματα τῆς «Κολάσεως». Φανταστήτε πόσα μεταφραστικὰ λάθη θὰ ὑπάρχουνε στὰ ἑκατὸ ἄσματα πὺν εἶναι τὸ ἔργο ὀλόκληρο. Ἐγὼ, ἂν ἐσημείωσα μερικά, τόκαμα γιὰ νὰ φανῇ καθαρότερα ἢ γνώμη μου πὺν ἢ μετάφραση τοῦ κ. Καζαντζάκη ἔγινε βιαστικὰ καὶ χωρὶς τὴν ἀπαιτούμενη προσοχή. Ὁ σκοπὸς μου ὅμως ἦταν ἄλλος: ἢ γλῶσσα τῆς μετάφρασεως. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔκαμα αἰσθητικὴν ἀνάλυση τοῦ ἔργου καὶ δὲν ἐπαράθεσα διάφορα ἀποσπάσματα γιὰ νὰ δεῖξω πὺν καὶ πόσο κατάρθωσε ὁ κ. Καζαντζάκης ν' ἀποδώσῃ τὴν ὀμορφιὰ τοῦ πρωτότυπου καὶ πὺν ὄχι. Ἀπὸ τὴν τέτοια κριτικὴ, πὺν εἶναι ἢ μόνη,

ποῦ ταιριάζει σὲ λογοτεχνικό ἔργο, φοβοῦμαι πὼς θαῖβγαινε πολὺ πιὸ μειωμένη ἢ μετάφραση τοῦ κ. Καζαντζάκη, παρ' ὅσο βγήκε μετὰ τὸ κριτικό μου σημείωμα. Μὴ πὼς νὰ κάμω αισθητικὴν ἀνάλυση καὶ νὰ παραθέσω ἀποσπάσματα, ὅταν τὸ λεξιλόγιό τῆς μεταφράσεως θάναι στους πολλοὺς ἀκατανόητο, ὅταν θὰ τοὺς ξενίσει τὸ ἀσυνείθιστο τυπικό, ὅταν οἱ λέξεις συχνὰ θάχουν ἄλλο νόημα γιὰ τὸ μεταφραστή καὶ ἄλλο γιὰ μᾶς τοὺς ἄλλους; Ὅταν ὁ μεταφραστὴς γράφει «τριχιά» κ' ἐννοεῖ «μαλλιά», ἐνῶ ἐμεῖς οἱ ἄλλοι θὰ ἐννοοῦμε «σκόνι», ὅταν γράφει «ἀχάει» κ' ἐννοεῖ «θλίβεται», ἐνῶ ἐμεῖς οἱ ἄλλοι «ἀχάει, βουίζει», ὅταν γράφει «ἀχνό» κ' ἐννοεῖ «κουρασμένο», ἐνῶ ἐμεῖς οἱ ἄλλοι «ἀχνό, χλωμό, ξεθωριασμένο». Ἐκίσι εὐρέθηκα στὴν ἀνάγκη νὰ περιοριστῶ κυρίως στὴ γλῶσσα τῆς μεταφράσεως, μετὰ τὸ ἀλλόκοτο λεξιλόγιό, μετὰ τὸ ἰδιότροπο τυπικό καὶ μετὰ τίς λέξεις τῆς ποῦ συχνὰ παρουσιάζουνε δύο νοήματα, ἓνα γιὰ τὸ μεταφραστή, κ' ἓνα γιὰ μᾶς τοὺς ἄλλους. Καὶ τὴ γλῶσσα αὐτὴ τὴν ἐκατάκριτα κ' ἐζήτησα νὰ δείξω τὴ μεταίτιονία τοῦ συγγραφέα ποῦ τὴ μεταχειρίζεται, γιατί, ἐκτός ποῦ καταδικάζει τὸ ἔργο του μέσα στὰ στενὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας του, τὸ καταντάει συχνὰ καὶ κωμικό. Καὶ σ' αὐτὸ μήτε ὁ κ. Ποριώτης, μήτε καὶ κανεὶς ἄλλος εἶναι σὲ θέση νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ, χωρὶς νὰ κινδυνέψῃ νὰ γίνῃ καταγέλαστος.

Ὁ κ. Ποριώτης, λοιπόν, ἀφίνοντας παράμερα τὸ κύριο μέρος τοῦ ἀρθροῦ μου, ζητάει νὰ θολώσῃ τὰ νερά, προσπαθώντας νὰ δείξῃ πὼς οἱ μισὲς λεπτομερειακὲς μου παρατηρήσεις εἶναι λάθη δικὰ μου καὶ ὄχι τοῦ μεταφραστῆ. Μ' ὄλο ποῦ ὁ καιρὸς μου εἶναι πολὺτιμος καὶ με περιμένουν ἄλλες ἐργασίες πολὺ σπουδαιότερες, ἢς συνεχίσουμε τὸ κουβεντολόι τὸ μάταιο κ' ἢς δοῦμε ποιὰ ἀντοχὴ παρουσιάζουνε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἐπικριτῆ μου.

1. Γιὰ τὸ «μεσοστράτι» δέχεται πὼς ἔχει διπλὸ νόημα, μὰ θάθελε νὰ πῶ ἐγὼ ἂν ἐταιρίαζε τὸ «μεσοστρατῆς»! Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο; Μήπως τὸ γράφει ὁ μεταφραστὴς, γιὰ νάμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸ ἐξετάσω; Ἡ μήπως ἐπειδὴ δὲν ἐξετάσα κάτι ποῦ βρῖσκειτ' ἔξω ἀπὸ τὴν κρινόμενη μετάφραση, τὸ «μεσοστράτι» παύει νάχῃ δύο νοήματα;

2. Γιὰ τὸ «τριχιά» μοῦ παρατηρεῖ πὼς δὲν εἶναι λέξη ἰδιωματικὴ ἀπὸ χωριὸ τῆς Κρήτης, μὰ εἶναι στὸν «Ἐρωτόκριτο». Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν πληροφορία, μὰ ἦτανε περιττὴ, γιατί τὸ «χωριό» ποῦ γράφω εἶναι σχῆμα λόγου, καὶ μετὰ τὸ νὰ βρῖσκεται ἡ λέξη στὸν «Ἐρωτόκριτο», δὲ σημαίνει πὼς ὅ,τι βρῖσκεται ἐκεῖ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ μεταχειρίζεται ἐλεύθερα, μήτε ἡ «τριχιά», ἐπειδὴ βρῖσκεται στὸν «Ἐρωτόκριτο», παύει νὰ εἶναι λέξη ἰδιωματικὴ καὶ νάχῃ δύο σημασίες, ἄλλη γιὰ τὴν κρητικὴν διάλεκτο κ' ἄλλη γιὰ μᾶς ὅλους τοὺς ἄλλους, ὅπως τὰ «κουράδια» τῆς «Βαβυλωνίας», ποῦ ἄλλο νόημα εἶχανε γιὰ τὸν Κρητικὸ κ' ἄλλο γιὰ τὸν Ἀλβανό.

3. Ἡ φράση «τοῦ ναύλερου τοῦ χλεμπονιάρη βάλτου» δέχεται πὼς εἶναι κακόζηλο, μὰ μοῦ

παρατηρεῖ πὼς τὸ κείμενο δὲ λέει: «τοῦ καπετάνιου τοῦ θολοῦ νεροῦ», ὅπως μεταφράζω τὸ νόημα πρόχειρα ἐγὼ, μὰ «τοῦ ναύκληρου τοῦ μαυροκίτρινου βάλτου». Τὸ «nocchiere», βέβαια, σημαίνει καὶ «ναύκληρος», καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἐσημείωσα γιὰ λάθος ἐκεῖνο τὸ κακόζηλο «ναύλερος», μὰ ἡ λέξη συχνότερα σημαίνει «κυβερνήτης, ὁδηγός, καπετάνιος», καὶ προκειμένου γιὰ τὸ Χάρο μέσα στὴ βάρκα του, ἐμὲ μοῦ φαίνεται πὼς ταιριάζει καλύτερα τὸ «καπετάνιος» ἀπὸ τὸ «ναύκληρος». Ἐκεῖνο ὅμως τὸ «livido», καὶ νὰ με συμπαθῆ ὁ σοφὸς ἐπικριτῆς μου, δὲ σημαίνει καθ'αυτὸ «μαυροκίτρινος» εἶναι αὐτὸ ποῦ λέμε «μελάνιασμα», ὅταν πρόκειται γιὰ χτυπησιά, εἶναι τὸ «μαυροκόκκινο, τὸ μαυρειδερό, τὸ θολό», κ' ἐδῶ, προκειμένου γιὰ τὰ νερά τοῦ Ἀχέροντα ποταμοῦ, καλύτερα τὸ «σκοτεινό». Κι' αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ λίγο χαμηλότερα, στίχ. 118, ὅπου τὰ νερά τοῦ Ἀχέροντα ποταμοῦ, — ποῦ ψηλότερα τὰ χαρακτηρίζει «σκοτεινὸ βάλτο» — τὰ λέει «onda bruna», δηλαδή «μαυρειδερό, σκοτεινὸ κύμα». Ὡστε τὸ «μαυροκίτρινο» πάει περίπατο καὶ τὸ «χλεμπονιάρης βάλτος» δὲν εὗρηκε σωτηρία.

4. Μοῦ παρατηρεῖ πὼς τὸ κείμενο δὲ λέει «ποῦ μᾶς ὁδηγεῖ ἴσια σὲ κάθε δρόμο», μὰ «ποῦ ἴσια μᾶς πάει ΜΕΣ ἀπὸ κάθε δρόμο». Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ μὴ βλέπω τὴ διαφορὰ στίς δύο φράσεις, μόνο ποῦ ἐκεῖνο τὸ «μέσ» εἶναι αὐτόνοητο, καὶ ποῦ σωστότερο εἶναι τὸ «ἀνάμεσα», μὰ ποῦ γραφόμενο εἶναι πλεονασμός. Καταλαβαίνω, φταίει τὸ «per», αὐτὸ ποῦ οἱ καθαρευουσιάνοι τὸ λένε «διά», καὶ ποῦ σημαίνει τὸ «διά μέσου». Μ' αὐτὸ στὴ δημοτικὴ λέγεται συνηθέστατα μετὰ τὸ «σὲ» μόνο, ὅπως «per mare, per terra», «σὲ στεριά καὶ σὲ θάλασσα». Ὅσο τώρα γιὰ τὴν παρατήρηση πὼς τὸ «σὲ κάθε δρόμο» μπορεῖ νάβῃ καὶ ὁ δρόμος τοῦ Κακοῦ, καταντάει λιγάκι κωμικὴ, γιατί πὼς μπορεῖ νάβῃ δρόμος τοῦ Κακοῦ, ἀφοῦ ὁ ἥλιος ὁδηγεῖ ἴσια, ὀρθά, σωστά; Κ' ἔπειτα, γιατί τὸ «σὲ κάθε δρόμο» μπορεῖ νάβῃ καὶ δρόμος τοῦ Κακοῦ, καὶ δὲ μπορεῖ νάβῃ τὸ ἴδιο καὶ τὸ «μέσ ἀπὸ κάθε δρόμο»;

5. Γιὰ τὸ «φεύγω πρὸς τὰ πίσω», ποῦ τὸ τυπογραφικὸ λάθος μ' ἔκαμε νὰ ἐρμηνεύω τὸ «πισωγυρνῶ», τὸ διώρθωσα μετὰ τὴν ἐπιστολὴ μου ποῦ δημοσιεύτηκε στὸ προηγούμενο τεῦχος τῆς «Νέας Ἐστίας» καὶ δὲν ἔχω νὰ προσθέσω τίποτα. Μόνο μοῦ φαίνεται ἀκατανόητο πὼς δὲν τὸ πρόσεξε ὁ ἐπικριτῆς μου βλέποντας νὰ παρατηρῶ στὸν κ. Καζαντζάκη ἐκεῖνο ποῦ σημείωσα γιὰ γνώμη μου. Μὰ ὁ κ. Ποριώτης, φαίνεται, βιαζότανε νὰ μοῦ βρῆ λάθη, γιὰ νὰ μικρύνῃ τὴν ἐντύπωση ποῦ ἔκαμε τὸ κριτικό μου σημείωμα, καὶ δὲν εἶχε καιρὸ νὰ προσέξῃ τέτοιες μικρολεπτομέρειες!

6. Ἐπίσης, παραδέχεται πὼς τὸ «ἀχνὸ κορμί» δὲν εἶναι τὸ «corno lasso», μὰ ξεχνάει πὼς τὸ «ἀχνὸ» ἀντὶ «κουρασμένο» δὲν τὸ γράψα ἐγὼ, μὰ ὁ κ. Καζαντζάκης! Ἐγὼ, βλέποντας τὸ «ἀχνὸ» ἀντὶς «κουρασμένο», καὶ ὑποπτευόμενος πὼς δὲν εἶναι λέξη μετὰ δύο νοήματα, μὰ μεταφραστικὴ

παρανόηση, ζητῶ νὰ βρῶ ἀπὸ ποῦ παρασύρθηκε ὁ μεταφραστὴς σ' αὐτὸ τὸ λάθος. Ὡστε, ὅσα παρατηρεῖ σ' ἐμὲ γιὰ τὸ «lasso» καὶ γιὰ τὸ «basso», ἄς τὰ πῆ στον κ. Καζαντζάκη, κι' ἄς μὲ ἀφήσῃ ἐμὲ νὰ καμαρώσω τὰ παράξενα μάτια του, ποῦ βλέπουνε «πιὸ βαθύχρωμο τὸ χρυσὸ φέγγος τοῦ δίσκου» τοῦ ἡλίου ποῦ γέρνει πρὸς τὴ δύση του, ἐνῶ ὅλοι ἐμεῖς οἱ ἄλλοι βλέπουμε τὴν ὥρα αὐτὴ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ν' ἀδυνατίζει καὶ νὰ ξεθωριάξῃ σιγὰ σιγὰ, ὡς ποῦ χάνεται τελείως.

7. Σχετικὰ μὲ τὸ στίχο 30 τοῦ Α' ἄσματος, ὁ ἐπικριτὴς μου φαίνεται πὼς δὲν ἐκατάλαβε ποιὸ εἶναι τὸ μεταφραστικὸ λάθος ποῦ σημειώνω τοῦ κ. Καζαντζάκη. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἀφήσα τὸν ἀναγνώστη μου νὰ τὸ καταλάβῃ μόνος ἀπὸ τὴ μετάφραση ποῦ παράθεσα, χωρὶς νὰ τὸ ξεχωρίσω ἐγώ. Μεταφράζει λοιπὸν ὁ κ. Καζαντζάκης: «μὲ πάντα *πιὸ στεριωμένο* τὸ στερνὸ πόδι» καὶ σημειώνει ἐγώ: τὸ κείμενο λέει: «ἔτσι ποῦ στέρεο, πάντα ἦτανε τὸ *πιὸ πίσω* πόδι», ἢ, ἂν θέλετε, ὅπως μεταφράζει ὁ κ. Ποριώτης, ποῦ λέει τὸ ἴδιο ποῦ εἶπα κ' ἐγώ, μὲ μιὰ κάποιαν ἀλλαγὴ τῆς θέσεως τῶν λέξεων: «ἔτσι ποῦ τὸ στέρεο πόδι ἦτανε πάντα τὸ *πιὸ κάτω*». Τὸ κείμενο δηλαδὴ δὲ λέει «*πιὸ στεριωμένο*», μὰ «*στέρεο*» ἀπλῶς, καὶ δὲ λέει τὸ «*στερνὸ πόδι*» ἀπλῶς, μὰ «*τὸ πιὸ πίσω, τὸ πιὸ κάτω, τὸ πιὸ στερνὸ*». Ὅσο τάρτα γιὰ τὸ ποιὸ νόημα εἶναι πολυσυζητημένο, τὸ γραμματικὸ ἢ τὸ βαθύτερο, πάλι ὁ κ. Ποριώτης μὲ βάζει νὰ λέω πράματα ποῦ δὲν εἶπα, γιὰτὶ ἀπὸ τὰ γραφόμενά μου φαίνεται καθαρότατα πὼς δὲ μιῶν γιὰ τὸ γραμματικὸ νόημα, μὰ γιὰ τὸ βαθύτερο. Τὸ γραμματικὸ νόημα καὶ μαζί τὸ μεταφραστικὸ λάθος τοῦ κ. Καζαντζάκη, τάρτα νὰ τὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης μου ἀπὸ τὴ μετάφραση ποῦ παράθεσα ἐγώ. Κι' ἂν αὐτὸ δὲ μπόρεσε νὰ τὸ καταλάβῃ ὁ ἐπικριτὴς μου, τὸ λάθος δὲν εἶναι δικό μου, καὶ λυποῦμαι. Ἦ' ἄλλα ποῦ γράφει ὁ κ. Ποριώτης, τὸ πὼς δηλαδὴ εἶναι «πολὸν ἀπλὸ τὸ πραγματικὸ νόημα τοῦ στίχου», καὶ τὸ πὼς «ἀνέβαινε ὀμαλά, ὅσπου ἔφτασε στὴν *erta* κλπ.», δὲν τὰ συζητῶ, γιὰτὶ μήτε νὰ ἐρμηνεύω τὰ δύσκολα μέρη τῆς «Θείας Κωμωδίας» ἀνάλαβα, μήτε καιρὸ ἔχω γιὰ χάσιμο. Μὰ ὅποιος θέλει νὰ ἰδῇ τί ἀπλά καὶ τί ὀμαλά εἶναι τὰ πράματα, ἄς ἀνοίξῃ μερικὲς σχολιασμένες ἐκδόσεις, καὶ θὰ τὸ καταλάβῃ. Ἐδῶ, στὸ γραφεῖο μου, ἔχω ἔξη ἐκδόσεις, μερικὲς μάλιστα πρόσφατες, μιὰ τοῦ 1930, καὶ καμιὰ δὲ συμφωνεῖ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Μάλιστα ὁ σχολιαστὴς τῆς τελευταίας ἐπιμένει πὼς ὁ Λάντες εἶχε ἀνεβῆ στὴν *erta*, κι' ἀπὸ κεῖ ἐκατρακύλησε. Ὁ κ. Ποριώτης ἄς συζητήσῃ μαζί του!

Τέτοιες καὶ χειρότερες εἶναι ὅλες οἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Ποριώτη, καὶ μόνο σὲ δυὸ σημεία ἔχει ἓνα κάποιον δίκιο, κι' αὐτὸ βιάζομαι νὰ τοῦ τὸ ἀναγνωρίσω. Τὸ ἓνα εἶναι σχετικὰ μὲ τοὺς στίχους 41-43 τοῦ Α' ἄσματος:

«Τόσο ποῦ δίκια ἀσκώσα ἐντός μου ἐλπίδα
τ' ὄρισ τοῦ ζοῦ τομάρι νὰ κερδέψω» κ.λ.π.

Τὰ τρία κείμενα ποῦ εἶχα ὑπ' ὄψη μου, ἔχου-

νε καὶ τὰ τρία γραφὴ διαφορετικὴ στὸ στίχο 42 τὴν ἀκόλουθη:

«di quella fera LA gaietta pelle.»

Καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴ, τὸ νόημα τοῦ ἀποσπάσματος εἶναι ὅπως τὸ μετάφρασα ἐγώ, κ' ἡ φράση τοῦ κ. Καζαντζάκη φαίνεται σκοτεινὴ. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὴ γραφὴ ποῦ σημειώνει ὁ κ. Ποριώτης, καὶ ποῦ τὴν εὑρηκα στὰ τρία νέα κείμενα ποῦ συμβουλευτήκα, ὁ κ. Καζαντζάκης δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ κείμενο. Σ' αὐτὸ, σχετικὰ μὲ τὸ νόημα, ἀδίκησα τὸν κ. Καζαντζάκη, μὰ κι' ὁ κ. Ποριώτης ἀδίκησ' ἐμὲ, γιὰτὶ, βλέποντας νὰ μεταφράζω τόσο διαφορετικὰ ἐγώ, θάπρεπε νὰ ὑποπτευθῆ πὼς μπορούσε νὰχα ὑπ' ὄψη μου κι' ἄλλη γραφὴ, καὶ νὰ τὸ σημειώσῃ. Γιὰτὶ τὸ κείμενο δὲ «λέει ἄλλο», μὰ λέει κ' ἐκεῖνο ποῦ μεταφράζω ἐγώ κ' ἐκεῖνο ποῦ μετάφρασε ὁ κ. Καζαντζάκης.

Τὸ δεύτερο εἶναι σχετικὰ μὲ τὸ στίχο 117 τοῦ Α' ἄσματος, ποῦ ὁ κ. Καζαντζάκης μεταφράζει: «ποῦ ὅλες θρηνοῦν τὸ δεύτερο χαμό τους», καὶ ποῦ ἐγώ ἐρμηνεύω: «ποῦ καθεμιὰ ἐπικαλεῖται τὸ δεύτερο θάνατο». Καὶ ὁ ἀναγνώστης μου θὰ θυμᾶται πὼς στὸ κριτικὸ μου σημείωμα, βλέποντας τὴ μετάφραση τοῦ κ. Καζαντζάκη νὰ διαφέρῃ τόσο ἀπὸ κείνο ποῦ μοῦ δίνανε τὰ κείμενα ποῦ εἶχα ὑπ' ὄψη μου, ὑποπτεύθηκα πὼς μπορεῖ νὰ πρόκειται γιὰ διαφορετικὴ γραφὴ. Καὶ γιὰ διαφορετικὴ γραφὴ δὲν ἐπρόκειτο, ἐπρόκειτο ὅμως γιὰ διαφορετικὰ σχόλια, αὐτὰ ποῦ ἀναφέρει ὁ κ. Ποριώτης. Ὡς τόσο, ἐδῶ πρέπει νὰ τονίσω πὼς οὔτε τὰ τρία κείμενα ποῦ εἶχα ὑπ' ὄψη μου πρὶν, οὔτε τὰ τρία νέα ποῦ προμηθεύτηκα, συμφωνοῦν μὲ τὸ σχολιαστὴ ποῦ ἔλαβε ὑπ' ὄψη του ὁ ἐπικριτὴς μου.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ συμφωνοῦν ἔξη σχολιαστὲς, εἰδικοί δαντολόγοι, σημαίνει πὼς ἡ ἄποψη ποῦ ὑποστηρίζει ὁ ἐπικριτὴς μου εἶναι κι' αὐτὴ μιὰ κάποιαν ἄποψη, μὰ δὲν εἶναι καὶ περίφημη, ὥστε νὰ γράφῃ κάπως περιφρονητικά: «Μερικοί... καὶ μαζί τους ὁ κριτικὸς μας κ.λ.π.», γιὰτὶ ἐκεῖνο τὸ «Μερικοί κ.λ.π.», μπορεῖ κανεὶς νὰ τοῦ τὸ ἐπιστρέψῃ μὲ τόκο καὶ ἐπιτόκιο. Καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς νέους σχολιαστὲς ποῦ προμηθεύτηκα, ὁ ἓνας συμφωνεῖ μὲ τοὺς τρεῖς ποῦ εἶχα ὑπ' ὄψη μου πρὶν, ὁ ἄλλος τὸ «*grida*» τὸ ἐρμηνεύει «*attesta, proclama*», δηλαδὴ «βεβαιώνει, διαλαλεῖ», ποῦ δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸ «θρηνοῦν» τοῦ κ. Καζαντζάκη, κι' ὁ τρίτος «*domandano*», δηλαδὴ «ζητοῦν, ἐπικαλοῦνται», ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι τέσπεροι, μόνο ποῦ ἐρμηνεύει διαφορετικὰ τὸ «δεύτερο θάνατο». Κ' ἐπειδὴ ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ μου φαίνεται σοβαρότατη, θὰ τὴν ἀναφέρω. Ἐπικαλοῦνται, λέει, νὰ λάβουνε τὸ δεύτερο θάνατο ποῦ ἔλαβε ὁ Τραϊανός. Σχετικὰ μ' αὐτὸ, ὁ Λάντες μιλεῖ στὸν «Παραδεισο» ἄσμα 20, στίχ. 106—117. Ἡ ψυχὴ τοῦ Τραϊανοῦ, μὲ τὶς θερμὲς ἰκεσίες τοῦ Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου, ἐβγήκε ἀπὸ τὸν Ἄδη, ξαναμπήκε γιὰ λίγο σὲ σῶμα, ἐβαφτίστηκε, καὶ μὲ τὸ «δεύτερο θάνατό» τῆς, ἀξιώθηκε νὰ πάῃ στὸν τόπο τῆς σωτηρίας!

Ἔτσι, μέσα σ' ἕξη εἰδικούς δαντολόγους, καὶ νεις δὲν ἐρμηνεύει τὸ «grida» «θρηνοῦν», ἐνῶ οἱ πέντε τὸ ἐρμηνεύουν «ζητοῦν, ἐπικαλοῦνται». Κι' ἀντὶ ὅ κ. Ποριώτης νὰ κἀνῃ τὸν ἐπικριτὴ στοὺς διαφόρους δαντολόγους, γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἐρμηνεία ποὺ προτίμησε ὁ προστατευόμενός του, τὸ μόνο ποὺ εἶχε νὰ κἀμῃ, ἦταν νὰ μοῦ σημειώσῃ πὸς ὅ κ. Καζαντζάκης σωστά ἐμετάφρασε, γιατί εἶχε ὑπ' ὄψη του διαφοροποιητὴν ἐρμηνεία, καὶ τὸ κουβεντολόι νὰ σταματήσῃ. Καὶ γιὰ τὸ μεταφραστή, ὅταν ἔχει ὑπ' ὄψη του μὴν ὀρισμένη γραφή καὶ μὴν ὀρισμένη ἐρμηνεία, τοῦ φτάνει καὶ τοῦ περισσεύει, ἀρκεῖ νὰ μὴν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ κείμενο καὶ νὰ ξέρῃ ν' ἀποδώσῃ τὴν ὁμορφίαν τοῦ πρωτότυπου.

Μὰ ὁ κ. Ποριώτης εὐχαριστιέται στὸ κουβεντολόι καὶ ζητᾷ ἀφορμὴν μετὰ τὸ φανάρι, γιὰ νὰ περάσῃ τὴν ὥρα του. Τὸ ἴδιο ἔκαμε τις προάλλες μετὰ τὸ «μπροῦντζο» στὴ «Νέα Ἑστία», τὸ ἴδιο μετὰ τὸν καυγὰ τοῦ Ἀλέξανδρου Παλλῆ καὶ τοῦ Σίμου τοῦ Μεγαροῦ στὴν «Ἑστία», ὅπου ἐχώθητε στὴ μέση νὰ κἀμῃ τὸ δάσκαλο, ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλα, καὶ σὲ ζητήματα στιχουργικῆς. Κι' αὐτὸ μ' ἔκαμε τότε νὰ γελάσω μετὰ τὴν καρδιά μου, γιατί μοῦ θύμισε μὴν ἄλλη ἐπέμβαση τοῦ κ. Ποριώτη σὲ κάποιο ἄρθρο τοῦ Ἀλλῆ Θρόλου, ποὺ τοῦλεγε νὰ τὸν πύρη δάσκαλο νὰ τοῦ μίθῃ τὴ στιχουργικὴ. Ἀμίμητο! Νὰ διδάξῃ στιχουργικὴ ὁ κ. Ποριώτης! Καὶ νὰ ξέροι πὸς μέσα στὴ «Ροδόπη» του δὲν ἄφησε στιχουργικὸ δυνατό λάθος ποὺ νὰ μὴν τὸ κἀμῃ στοὺς ἄμοιρους τοὺς ἐνδεκασύλλαβούς του, καὶ μάλιστα σ' ἀφιθονία! Θάρρος μοναδικό, ἀδίσταχτο, μὰ χωρὶς αὐτὸ πὸς θὰ μπορούσε νὰ πιάνει εὐκολὰ τὸ κουβεντολόι καὶ νὰ ἱκονοποιεῖ τὴν ψυχικὴ του ἀνάγκη; Τὸ κακὸ εἶναι πὸς ἀπασχολεῖ καὶ μερικὸς ἄλλους, ποὺ ἔχουνε τὸν καιρὸ τους ἀφιερωμένον σὲ σπουδαιότερα πράγματα.

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

Τελευταία ἀπάντηση

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Εἶμαι πολὺ ἱκανοποιημένος ποὺ ὁ ἀγαπητός μου κ. Συκουτρῆς στὴ δευτερολογία του («Νέα Ἑστία ΙΖ' σ. 245 κ. ἑ.) ἀποκηρύσσει τὴν ἀλφαιβητικὴν κατάταξιν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἦταν ἀνέκαθεν καὶ μετὰ τὴν ὁποία παρότρυνε τὸ μαθητὴ του καὶ συνεργάτη μου κ. Βογιατζάκη νὰ ἐκδώσῃ τὴ Σολωμικὴ Βιβλιογραφία. Κάθε ἄλλη ἀντιλογία σ' ὅσα γράφει ὁ κ. Σ. εἶναι ἄχρηστη γιὰ τοὺς ἀναγνώστας τῆς «Νέας Ἑστίας», ἀφοῦ πολὺ καλὰ μπορούμε νὰ συζητήσωμε καὶ προσωπικὰ μετὰ τὸν δευτερολογούντα.

Ὅσο γιὰ τοῦ κ. Τέλλου ἄρθρον τὴν πρόκλησι (αὐτόθι σ. 247), νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ τοῦ παρατηρήσω, πὸς, κι' ἂν ζῶ στὴν Κρήτη, εἶμαι πολὺ πολὺ καλὰ πληροφορημένος γιὰ τὰ ζητήματα ποὺ θίγει. Ὅ,τι μ' ἐνδιαφέρει, δὲ μοῦ ξεφεύγει. Τὸν παραπέμπω στὴ διάχυτη γνώμη τῶν λογοτεχνῶν, ἐκφρασμένη κάπως ἐντὸν ἀπ' τὸν Ἀρκάδιο σ' ἐπιστολὴν του («Καθημερινή» Ἀθ. 17 Δεκ. 1931) οἱ ἑταῖροι τῆς Σιωπῆς παύουν,

κατὰ τὸν ἐπιστολογράφον, νὰ σιωποῦν «ὅταν ὁ νέος, ἀντὶ νὰ προσκομίσῃ πρωτότυπον λογοτεχνικὸν εἰς τὸν βωμὸν τῆς τέχνης, παρουσιασθῇ μετὰ βιβλιογραφίαν, ἀνθολογίαν...».

Ὁ λαλίστατος κ. Ἄγρας, ποὺ πολὺ ἐξετίμησα τις προσπάθειές του γιὰ τὴν βιβλιογραφικὴν μας συγκρότησιν, δὲν θεωρεῖται βέβαια ἑταῖρος τῆς σιωπῆς. Ἡ γνώμη του πάντως, πὸς ἡ πολλὴ δουλειὰ δὲν ἀφήνει τοὺς λογοτέχνες νὰ ἐνδιαφερθοῦν καὶ γιὰ τὴν βιβλιογραφίαν, μοῦ φαίνεται σφαλερῆ. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ κι' ἔχουν δυὸ μῆνες τουλάχιστον, κάθε καλοκαίρι, κι' οἱ ἄλλοι θάχουν ὄχι περισσότερη δουλειὰ ἀπ' τὸν γράφοντα, ποὺ, ἂν καὶ διευθύνει ἕνα σχολεῖο κι' ἕνα Ἴδρυμα, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται ἐξωσυμπληρωσιακά.

Ἄστοχη μοῦ φαίνεται κι' ἡ ἰδέα τοῦ κ. Ἄγρα γιὰ τις γυναῖκες, πὸς μπορούν τάχα νὰ γίνουν αὐτὲς οἱ ἐργάτιδες τῆς ἐλληνικῆς βιβλιογραφίας. Πρῶτα-πρῶτα γιατί ἔχουν κι' αὐτὲς τὰ παιδιὰ τους, τὰ σπῖτια καὶ τὴν κοσμικὴν τους ζωὴν. Ὑστερα γιατί δὲ ζοῦν ὅλες σὲ κέντρα μετὰ μεγάλες κι' ἐνημερωμένες βιβλιοθηκῆς. Καὶ τὸ κυριώτερον γιατί -- ἂν ἐξαιρέσωμε τις γυναῖκες ἐπιστήμονες -- τοὺς λείπει ἡ συναίσθησις τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάγκης τῆς βιβλιογραφίας.

Ἐκεῖνο ποὺ ἠθέλησα νὰ πῶ γιὰ τοὺς λογοτέχνες δὲν εἶναι τὸ ὅτι κακὰ κάνουν καὶ δὲν συντάσσουν βιβλιογραφίας, ἀλλὰ πὸς πρέπει νὰ θεωρήσωμεν γιὰ δικὸν τους ζήτημα τὴν ὑπόθεσιν τῆς διασώσεως τῶν ὄσων γράφον δεξιὰ-ἀριστερά. Θέλωμε δηλαδὴ τὴν ἠθικὴν των ὑποστήριξιν. Ἐκτὸς ἂν μερικοὶ, πράγμα ποὺ δὲν πιστεύω, προτιμοῦν νὰ σκεπᾶσ' ἡ λήθη τὰ ἀμφιβόλων ἀξίας καὶ ἐμπνεύσεως ἔργα των. Σ' αὐτοὺς βέβαια δὲν συγκαταλέγομαι ἐγώ, ποὺ, ἂν ἔτυχε νὰ δημοσιεύσω ἔφηβος τριάμισον ποιήματα, δὲ σημαίνει πὸς ἔχω αἰστανθῆ ἀπογοήτευσιν, ὅπως ὑπαινίσσεται ὁ κ. Ἄγρας. Τὴν ποιήσιν δὲν τὴν ζῆ κανεὶς γεμίζοντας τὰ περιοδικὰ στίχους τῆς καθαρῆς ποιήσεως.

Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι θέμα, ποὺ θὰ μῖς ἔφερνε μακρυνά!

Μ' ἀγάπη

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Τὸ κεφαλλονίτικο ἰδίωμα

Κύριε Διευθυντά,

Παρ' ὅλη τὴν δροσιὰ καὶ τὸ ζωῆμον ποὺ διακρίνει τὴν «Περιοχὴν τοῦ Παναγᾶκη» ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ τελευταῖον τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας» (ἀριθ. 198, σ. 262-267), μοῦ χτύπησαν στὰ μάτια πολλὰ, πάρα πολλὰ ἀστοχίαι σχετικὰ μετὰ τὸ κεφαλλονίτικο ἰδίωμα. Σβόδμενος τὸ χωρὸν τοῦ περιοδικοῦ σας, περιορίζομαι στίς κυριώτερες: Π.χ. τό: «μωρέ - ἡ - ἔς» εἶναι κοινὸν τὸν Κεφαλλονίαν, ἐνῶ εἶναι σπάνιον τὸ «βωρέ». Ἐπίσης, τά: «πρόεδρος, διολιτζής, διολί, τὸς κατὸς, γαρδουριά», ἀντὶ «πρόεδρος, βιολιτζής, βιολ τὸ καὶ τὸ», δὲν ὑπάρχουνε στὰ κεφαλλονίτικα. Ἐπίσης, ὁ κ. Σκιαδαρέσης ἀνακατείνει τύποι ζακυθινούς («τίποτσι» ἀντὶ τοῦ κεφαλλονίτικου